

УДК 338.2

Л. С. Філатова

асистент кафедри ММЕ

Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця

І. О. Тисячук

студент бакалаврату

Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто наукові підходи до регулювання економіки. Було визначено необхідність державного втручання в економіку країни. Акцентовано на перевагах та недоліках державного регулювання та особливостях ринкового саморегулювання. Окрім вищезазначеного було розглянуто засоби та інструменти державного регулювання.

Ключові слова: державне регулювання, ринкове саморегулювання, субсидії, субвенції, державні дотації.

Filatova L., Tysiachuck I. ON THE QUESTION OF THE DEFINITION THE LIMITS OF STATE INTERVENTION IN THE ECONOMY

In article scientific approaches to economic regulation. It was determined the need for state intervention in the economy. The attention on the advantages and disadvantages of government regulation and market self-regulation features. In addition to the above considered and tools of state regulation.

Keywords: government regulation, market self-regulation, subsidies, grants, state grants.

Економічна наука та практика розвинутих країн світу довела необхідність оптимального поєднання державного регулювання та ринкового саморегулювання. На сучасному етапі в Україні продовжуються трансформаційні процеси спрямовані на розвиток економічної системи, що зумовлює необхідність державного втручання. У процесі регулювання держава та ринок виступають як єдине ціле, проте їх співвідношення залежить від таких чинників як ступень економічного розвитку держави, національних особливостей країни.

Питання виявлення ролі державного регулювання економіки є актуальним для України і знайшло відображення в багатьох наукових працях. Так, розгляду цієї проблеми присвятили свої праці наступні учені: Д. Зухба, Е. Зухба, Н. Каптуренко, М. Чистов, Т. Куценко, Т. Стеценко, А. Ягодка.

Проте проблема межі державного втручання в економіку залишається недостатньо дослідженою. У зв'язку з цим метою даної статті є визначення необхідності державного втручання в економіку та межі цього втручання, створення схеми оптимального функціонування державного та недержавного сектору.

Для визначення доцільності державного втручання в економічні процеси та економіку в цілому необхідно визначити сутність регулювання економіки та його теоретико-методологічний апарат.

Регулювання – це встановлення тими чи іншими методами певних відповідностей між структурою суспільних потреб і структурою суспільного продукту, тобто, певних пропорцій економічного розвитку [1].

Розрізняють різні типи регулювання економічних систем [2]:

– Ринкове саморегулювання – процес формування пропорцій економічного розвитку ринковими методами.

– Державне регулювання – процес формування пропорцій економічного розвитку адміністративними методами.

– Змішане саморегулювання – процес формування пропорцій економічного розвитку ринковими та адміністративними методами.

Ринковий механізм саморегулювання має істотні переваги над іншими механізмами регулювання. Для вільного ринку характерні такі основні переваги, як сприяння ефективнішому розподілу ресурсів під час виробництва необхідних для суспільства та його членів товарів і послуг; гнучка і висока адаптивність до умов, що змінюються [3].

Проте такому механізму притаманні і певні недоліки. Одним із основних недоліків є те, що ринок не сприяє збереженню невідтворюваних природних ресурсів; не має економічного механізму захисту навколишнього середовища; не стимулює виробництво товарів та послуг колективного використання (дороги, комунікації, транспорт та інше); не забезпечує виробництва соціально-необхідних товарів за низькими цінами; схильний до нестабільного розвитку з притаманним йому загостренням соціальної напруженості у суспільстві та розвитком інфляційних процесів. Іншим недоліком такого регулювання є те, що ринкова система також може реагувати лише на ті суспільні потреби, які виявляються через платоспроможний попит. Тому, ринок не має механізму, який здатний забезпечувати задоволення загальнодержавних, колективних потреб [4].

Такі недоліки зумовлюють необхідність державного втручання. У всіх розвинутих країнах основними методами регулювання виступають як ринок, так і держава. Державне втручання теж має

недоліки, отже основна проблема полягає саме в регулюванні їх впливу на економіку [1].

Для того щоб розглянути роль впливу держави на економіку та необхідність такого впливу необхідно звернутись до концепцій представників шкіл економічної науки, а саме А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Кейнса.

Основними принципами наукового світогляду меркантилістів були: вираження сутності багатства через золото та будь-які скарби; регулювання зовнішньої торгівлі з метою надходження в країну золота та срібла; підтримка промисловості шляхом імпорту дешевої сировини; протекціоністські тарифи на імпортовані промислові товари; підтримка експорту, особливо готової продукції [5]. З вказаних вище принципів очевидно, що на думку меркантилістів, держава повинна активно втручатися в економіку.

Фізіократи залишили в історії принцип "laissezfaire". Основною їх думкою було те, що багатство нації залежить лише від її власних ресурсів і держава не має ніякого впливу на його формування [6].

Послідовники класичної школи політекономії, зокрема А. Сміт, проголошували ідею природного порядку, дію об'єктивних економічних законів. Це змінювало напрям досліджень від системи регламентуючих правил до економічної свободи, яка лише одна могла забезпечити ефективний розвиток економіки. Класична школа, на відміну від меркантилістів — прихильників державного втручання в економічне життя, проголосила принцип економічної свободи, економічного лібералізму. Класики були противниками протекціонізму [7].

А. Сміт у своїй книзі "Дослідження багатства народів" відмітив, що людина слідуючи своїм власним інтересам часто більш дієво служить інтересам суспільства, ніж навмисно намагаючись зробити це, що «невидима рука» ринку дає більші результати ніж «видима рука» державного управління. Таким чином Сміт обґрунтував концепцію свободи від державного втручання в економіку, яка отримала назву концепції «економічного лібералізму» [8].

Послідовники А. Сміта й представники неокласичної школи продовжили започатковану традицію й вважали, що чим менше втручається держава, тим ефективніше функціонує ринок [6].

В 1936р. англійський економіст Дж. М. Кейнс опублікував книгу «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» і став ідеологом нового напрямку в економічній науці, який обґрунтовує неможливість саморегулювання капіталістичної економіки на макрорівні та необхідність державного втручання в економічні процеси. Конкретні напрямки державного втручання в економіку і державного регулювання випливають з положень моделі відтворення Кейнса і охоплюють три основні сфери: грошовий обіг та грошову політику, нагромадження капіталу та інвестування і реалізацію вироблених товарів [7].

Розглянувши деякі теорії можемо відмітити, що різні науковці по різному ставились до державного втручання в економіку. З часом дані думки

удосконалюються та створюються нові. Отже є доцільним дослідити вплив держави на економіку в сучасних умовах.

Державне регулювання економіки розглядають як особливу систему заходів в працях Д. Зухба, Е. Зухба, Н. Каптуренко. Зокрема, вони зазначають: що "державне регулювання – комплекс економічних і політичних заходів, які здійснюють державні органи з метою координації економічних процесів, спрямованих на підтримку оптимальних пропорцій суспільного виробництва і запобігання в ньому кризовим ситуаціям" [9].

На думку М. Чистова, Т. Куценко, Т. Стеценко, А. Ягодки на сучасному етапі відчувається необхідність нової стратегії державного управління, заснована на концепції активної участі не тільки держави-регулятора, але й держави власника ринкових процесів [10].

Світовий досвід свідчить про те, що держава і бізнес співіснують, доповнюючи один одного. Постійно відбувається пошук оптимального співвідношення сил держави і бізнесу.

Основою державного регулювання економіки має бути системний підхід. Економічна функція державного регулювання породжена самим відтворювальним процесом суспільного виробництва (суспільним розподілом праці, економічною відособленістю товаровиробників). Тому вона виступає внутрішнім елементом відтворення економічної системи [11].

Проаналізувавши думки вчених можна зробити висновок, що необхідним є як ринкове саморегулювання, так і державне втручання. Проте необхідно визначити межу втручання держави в економіку. В зв'язку з цим можемо вважати, що держава незначною мірою повинна втручатися в економіку, тому доцільним буде співвідношення 30% – державне втручання, 70% – ринкове саморегулювання (рис. 1).

Для більш глибокого дослідження необхідності державного втручання в економіку варто розглянути основні методи державного регулювання.

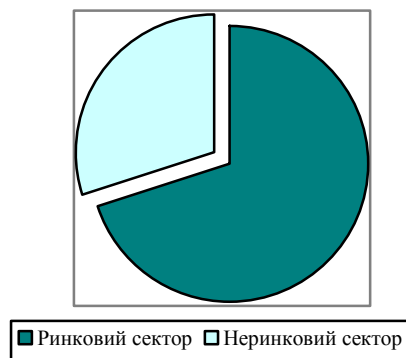

Рис. 1. Схема оптимального функціонування ринкового та неринкового сектору

У світовій практиці застосовується два типи методів державного регулювання економіки:

адміністративні та економічні. Економічні методи державного регулювання поділяються на методи грошово-кредитної та бюджетної політики. Основними економічними способами грошово-кредитної політики є: регулювання облікової ставки; встановлення та зміни розмірів мінімальних резервів, які фінансовані інститути країни зобов'язані зберігати в центральному банку; проведення операцій державних установ на ринку цінних паперів, таких як емісія державних зобов'язань, торгівля ними та їх погашення. Пряме державне економічне регулювання здійснюється засобами бюджетної політики. Головним засобом мобілізації фінансових коштів для покриття державних інвестицій є податки [12].

Економічні методи регулювання виявляються у матеріальному стимулюванні діяльності суб'єктів економічних відносин [13].

Адміністративні методи ґрунтуються на обов'язковому виконанні тих чи інших правил або розпоряджень. З допомогою адміністративних методів місцеві органи управління регулюють процеси приватизації, вирішують питання залучення позичкового капіталу, використання регіональних природних ресурсів, а також питання, пов'язані з соціальними процесами [14].

Розглянемо детальніше такі інструменти регулювання як субсидії, субвенції та дотації.

Державні дотації – це форма бюджетного фінансування, що застосовується для виділення грошових коштів з державного та місцевих бюджетів планово-збитковим підприємствам і організаціям для збалансування їх фінансових планів. Субвенція – це виділення коштів місцевим органам влади з боку держави. На відміну від дотацій, субвенція спрямовується на фінансування певних заходів, програм, проектів і за наявності частки власних джерел фінансування. Тобто субсидії – це невідплатні поточні виплати підприємствам, організаціям, які не передбачають компенсації у формі спеціально обумовлених виплат або товарів і послуг в обмін на проведені платежі, а також видатки, пов'язані з відшкодуванням збитків державних підприємств [15].

В умовах низької фінансової забезпеченості місцевих бюджетів субвенції з державного бюджету дають можливість розв'язувати гострі проблеми соціально-економічного розвитку сіл, селищ, міст, обласних центрів, поліпшувати їх інвестиційну привабливість для залучення додаткових інвестицій, створювати додаткові робочі місця та досягати повної продуктивної зайнятості населення, підвищуючи доходи громадян [16].

Субсидії, дотації щодо підприємств застосовуються державою для вирівнювання виробничих, економічних і соціальних умов окремих регіонів країни; підтримки зайнятості; підтримки становлення нових галузей та експортних виробництв, сприяння залученню інвестицій, розвитку інфраструктури тощо. Для більшості країн, коли розглядати їх окремо від світового ринку, застосування субсидій не має негативних наслідків, якщо брати до уваги можливе зниження ринкової орієнтованості та конкурентоздатності національних виробників. Вони мають економічне обґрунтування,

оскільки передбачають необхідність і можливість подолання недосконаlostі ринкових механізмів [17].

Проте існує низка проблем, пов'язана з ефективністю використання бюджетних коштів. Так, результати аудиторських перевірок доводять, що ефективність та результативність використання коштів субвенцій не дуже висока, а отже мета, на яку виділяються з державного бюджету кошти субвенцій, не досягається [16].

Проаналізувавши основні переваги та недоліки державного втручання, можна зробити висновки, що на сучасному етапі розвитку економіки, державне втручання є необхідною складовою її розвитку. В сучасних умовах ринкове саморегулювання є недостатньо ефективним без втручання держави. Тому варто доповнювати ринковий механізм методами державного регулювання, такими інструментами як субсидії, дотації, субвенції тощо. Для економіки України доцільним є збільшення саме державного втручання на даному етапі розвитку економіки. Необхідною є підтримка підприємств та стимулювання їх розвитку.

Список використаних джерел

1. Гаркуша О. Ю. Механізм регулювання розвитку виробничої галузі України : дис. канд. економічних наук: 08.00.03 / Олексій Юрійович Гаркуша; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – К.Р., 2015. – 250 с.
2. Третяк Г. С., Бліщук К.М. Державне регулювання економіки та економічна політика: [навч. посібник]/ Г.С. Третяк, К.М. Бліщук – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 128 с. — ISBN 9789668687945
3. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: Підручник / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко ; за ред. акад. НАН України А.А. Чухна. — К. : Знання, 2010. — 687 с.
4. Ісаков М.Г. Роль держави в регулюванні підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки/ М.Г. Ісаков// Митна справа. Науково-аналітичний журнал №1 (79), 2012 р.- С.354-360.
5. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе/ М. Блауг. — М.: "Дело Лтд", 1994. — 720 с.
6. Політична економія: [Підручник]/Палехова В.А. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 332с.
7. Корнійчук Л. Я. Історія економічних учень: Підручник / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; За ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. — К.: КНЕУ, 1999. — 564 с.
8. Покидченко М. Г. История экономических учений: [навч. посібник]/ М. Г. Покидченко, И. Г. Чаплыгина. — М.: ИНФРА-М, 2008. — 271с.
9. Зухба Д. С. Принципы и проблемы государственного регулирования экономики [Текст] / Зухба Д. С., Зухба Е. Н., Каптуренко Н. Г. — Донецк : ИПЦ “Донецк”, 1991. — 25 с.
10. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2000.— 316 с.
11. Мироненко М. Необхідність державного регулювання економічного розвитку у сучасних умовах/ М. Мироненко// Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 32. – С. 433-440.
12. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки : Навчальний посібник/ А.М.Стельмашук. – Тернопіль : ТАНГ. – 2000. – 315 с.
13. Степаненко С. В. Передумови та необхідність державного регулювання процесів економічного розвитку

України [Електронний ресурс]/ С. В. Степаненко // Державне будівництво. - 2012. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_16

14. Плікус І.Й. Державне регулювання діяльності підприємств пасажирського автотранспорту/ І.Й.Плікус // Журнал "Фінанси України". – Київ. – 2005. – № 4. – С.133-139.

15. Скрипник О. О. Напрями бюджетного фінансування у аграрну сферу економіки/О. О. Скрипник // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2. – Т.1. Економічні науки. – Полтава: ПДАА. – 2011. – С. 272-276.

16. Радіонов Ю.Д. Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: роль в соціально-економічному розвитку регіонів та проблеми ефективного використання коштів/ Ю.Д. Радіонов//Регіональна економіка. – 2013. – №3. – С. 145-153.

17. Гудзенко І.С. Бюджетно-податкове регулювання фінансової діяльності підприємств/ І.С.Гудзенко// Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 9. – Частина 2. – 2014. – С. 96-100.

References

1. Garkusha, O. Yu. (2015). *Mexanizm regulyuvannya rozvytku vy`norobnoyi galuzi Ukrayiny [Mechanism of regulation of the wine industry Ukraine]* (Ph.D. in Econ. dissertation, Donec`ky`j nacional`ny`j univ`ersytet ekonomiky` i torgivli imeni My`xajla Tugan-Baranovs`kogo, Ukraine). [in Ukrainian]

2.Tretyak G. S., Blishhuk K. M. (2011). *Derzhavne regulyuvannya ekonomiky` ta ekonomichna polity`ka [State regulation of the economy and economic policy]*. L`viv: LRIDU NADU, 128 p. [in Ukrainian]

3. Chuxno A.A. (Ed.) (2010) *Insty`tucional`no-informacijna ekonomika [Institutional and information economy]*. Kyiv: Znannya, 687 p. [in Ukrainian]

4. Isakov M. G. (2012). *Rol` derzhavy` v regulyvanni pidpry`yemny`cz`koyi diyal`nosti v umovax ry`nkovoyi ekonomiky` [The role of government in regulating business activity in a market economy]*. *My`tna sprava – Customs*, 1 (79), pp.354-360.

5. Blaug M. (1994). *Экономы`cheskaya мысл` v retrospekty`ve [Economic thought in retrospect]*.Moskva: "Delo Ltd", 720 p.

6. Palexova V. A. (2007). *Polity`chna ekonomiya [Political Economy]*. My`kolayiv: Vy`d-vo MDGU im. Petra Mogy`ly`, 332 p. [in Ukrainian]

7. Kornijchuk L. Ya. (Ed). (1999). *Istoriya ekonomichny`x uchen` [History of economic studies]*. Kyiv: KNEU, 564 p. [in Ukrainian]

8. Poky`dchenko M. G., Charlygy`na Y`. G. (2008). *Y`story`yaekonomy`chesky`x ucheny`j [History of Economic Thought]*. Moskva: Y`NFRA-M, 271p.

9. Zuxba D. S., Zuxba E. N., Kapturenko N. G. (1991). *Pry`ncy`py y` problemy` gosudarstvennogo reguly`rovany`ya ekonomy`ky` [Principles and problems of state regulation of the economy]*. Donec`k : Y`PCz "Donec`k", 25 p. [in Ukrainian]

10. Chy`stov S. M., Ny`ky`forov A. Ye., Kucenko T. F. (2000). *Derzhavne regulyvannya ekonomiky` [State regulation of the economy]*. Kyiv: KNEU, 316p. [in Ukrainian]

11. My`ronenko M. (2012). *Neobxidnist` derzhavnogo regulyvannyaekonomichnogo rozvy`tku u suchasny`x umovax [The need for public rehulyuvannyaekonomichnoho development in modern conditions]*. *Zbirny`k naukovy`x prac` [Collected Works]*. Vol. 32, 433-440. [in Ukrainian]

12. Stel`mashhuk A. M. (2000). *Derzhavne regulyvannya ekonomiky` [State regulation of the economy]*. Ternopil` : TANG, 315 p. [in Ukrainian]

13. Stepanenko S. V. (2012). *Peredumovy` ta neobxidnist` derzhavnogo regulyvannya procesiv ekonomichnogo rozvy`tku Ukrayiny` [Background and need for state regulation of economic development of Ukraine]*. *Derzhavne budivny`cztvo - State building*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_16[in Ukrainian]

14. Plikus I. J. (2005). *Derzhavne regulyvannya diyal`nosti pidpry`yemstv passazhy`rs`kogo avtotransportu [State regulation of enterprises passazhyrskoho vehicles]*. *Finansy` Ukrayiny` - Finance of Ukraine*, 4, pp.133-139. [in Ukrainian]

15. Skry`pny`k O. O. (2011). *Napryamy` byudzhetnogo finansuvannya u agrarnu sferu ekonomiky` [Fields of budget financing in agrarian sphere of economy]*. *Naukovi praci Poltavsk`koyi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi [Proceedings of Poltava State Agrarian Academy]*. Vol. 2 (1). Poltava: PDAА, pp/ 272-276. [in Ukrainian]

16. Radionov Yu.D. (2013). *Subvenciya z derzhavnogo byudzhetu miscevy`m byudzhetam: rol` v social`no-ekonomichnomu rozvy`tku regioniv ta problemy` efekty`vnogo vy`kory`stannya koshtiv [Subventions from the state budget to local budgets: the role of socio-economic development and efficient use of funds]*. *Regional`na ekonomika – Regional Economics*, Vol. 3, pp. 145-153. [in Ukrainian]

17. Gudzenko I. S. (2014). *Byudzhetno-podatkovye regulyvannya finansovoyi diyal`nosti pidpry`yemstv [Fiscal regulation of financial activity]*. *Naukovy`j visny`k Xersons`kogo derzhavnogo univ`ersytetu [Scientific Bulletin of Kherson State University]*. Vol. 9, Ch. 2, pp. 96-100. [in Ukrainian]